

આધુનિક અંધશ્રદ્ધા.

મોલએજં

હરગોવિન્દદાસ. હરજીવનદાસ.
બુકસેલર.

૧૯૪૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮-૪૯ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨૫ ગિ. ૩ ૫૫ ૫૫ ૫૫ ૫૫

વિષય ૫-૧૪

॥ ॐ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

आधुनिक अंधश्रद्धा.

लेखक.

जुलाजीराम रजुछोड पंडया.

मु. ५६१२.

प्रकाशक

त्रिभुवनदास हलधतराम पटेल.

शकापुर वनभाणीवांझनी पोण-अमदावाद.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

सोल अंश-२:-

हरभोवनदास हरभोवनदास मुकसेखर.

२६३०, प्रान्तिहार लाडा-अमदावाद.

आवृत्ति ४ थी.

प्रति २०००

संवत् १९७६

सन् १९२०

प्रकाशक

ईशित ३. ०-४-०

ગુજરાતી કોપીરાઇટ-સંગ્રહ
પ્રકાશકે સર્વ હક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

વસંત-વિહાર.

સચિત્ર. આશુત્થિ ર છ સચિત્ર.
લેખક, “વસંત”

ઉત્તમ પ્રકારની ગઝલો તથા
રસમય કાવ્યોથી ભરપૂર

પ્રેમ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, શૃંગાર,
સાહિત્ય, ધર્મ વગેરે અનેક વિષયો
ઉપર ઓળટવી ગઝલો તેમજ કાવ્યો-
નો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ
થયેલ છે. ગ્લેજ કામળ, મનહર
છપાઈ, સોનેરી પાકું પુંકું હોવા છતાં
કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

સોલ એજન્ટ

બુકસેલર હરગોવિનદાસ હરજીવનદાસ.
પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

કુલીનની કન્યા.
કીંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦

પહોરે વસંત.
કીંમત માત્ર રૂ. ૦-૬-૦.

અમદાવાદ શહાપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં હરિભાઈ
દસપતરામે પોતાના “શ્રી-વૈદ્ય” ગ્રંથમાં છાપી.

લેખકના બે બોલ.

આજકાલ આપણા હિંદુઓ ધર્મને બહાને હજારો રૂપિયા ખર્ચ કરે છે, અને તેથી પોતાને કૃત્યકૃત્ય માને છે; પરંતુ ધર્મનું ખર્ચ રહસ્ય સમજ્યા વિના કેવળ ધર્મઢાંઢીઓના આડંબરથી અંજાઇ તેઓના આંતરિક જીવનચરિત્રો તરફ દુર્લક્ષ કરી હજારો અને લાખો રૂપિયા અધર્મપરંપરા ન્યાયે ધર્મના નામે વાવરે છે. જે દાનથી ધર્મનું આત્માનું કે જનસમાજનું કલ્યાણ ન થાય તેવા દાનને ધર્મ માનવો તેનું નામજ અધર્મદા.

હાલ આપણા દેશમાં ઘણા માણસો ફક્ત અધર્મદાણુઓના દ્રવ્યથીજ તાગડધિના કરી નિરૂપ્તી બની બેસી રહે છે. જાણે પોતાને મહત્તના માલ ખાવાનેજ ઇશ્વરે સરજેલા છે, અને તેઓનું પોષણ કરવામાંજ ધર્મનું રહસ્ય સમાયેલું છે એમ તેઓ સર્વને મનાવે છે. તેઓ નથી તો ધર્મનું કલ્યાણ કરતા, અથવા નથી પોતાના આત્માનું કે દેશનું કલ્યાણ કરતા; ફક્ત પોતાની ક્ષુદ્ર વિષયવાસનાઓને પોષીને પાપ કર્મમાં પ્રવર્તે છે.

આ લેખ કોઈના ઉપર દ્રેષભાવથી કે કોઈની નિંદા કરવાના હેતુથી લખવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ આજકાલ આપણી અધર્મદાથી આપણા દ્રવ્યની કેવી અને કેટલી ખુવારી થાય છે તેનું દિગ્દર્શન

કરાવવાના કારણેજ લખરામાં આવ્યો છે. મહારા અને આ લેખમાં વર્ણવેલા ધર્મઠાંગીઓનો પ્રસંગ અક્ષરશઃ સ્તુત્ય છે. તેવા દુષ્ટાઓની જાળમાં નહિ સપડાવાના ઉપદેશ રૂપજ આ હકીકત સમજનો સમસ્ત મૂકવામાં આવી છે. એવે સિરક્ષર હોવા છતાં પણ ખાલી વિક્ષતાનો કોળ ખતાવી ભોળા અને અધઘટ્ટાળુ જનોને ભ્રમવાવનારાઓની અસારે આ ભારતક્ષમિયાં ખોટ નથી. માટે મહારા ભોળા બંધુઓ તેવા ધર્મઠાંગીઓને ઓળખી કહાડી તેમને દૂરથી નવગમના નમસ્કાર કરી ધર્મવા ખરા રહસ્યને સમજાવ્ય થશે, તો આ લેખકનો પરિત્રમ સ્મૃતિ મળે ગણુશી. **હુલેહુ ફિં ગહુખા.**

તા. ૬. આ નાનકડા કાવ્યમાં જે જે સાક્ષરોનાં કાવ્યો લેવામાં આવ્યાં છે તેમનો આભાર સહિત ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

ડંકપુર.
લાદ્રપદ શુક્લ નવમી.
સંવત ૧૯૫૨.

} બુલાખીરામ રજુછાડ પંડયા.

॥ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

આધુનિક અંધશ્રદ્ધા.

હરિગીત.

હું એક દિવસ સવારમાંહી સ્નાન સંધ્યાઈ કરી,
મુજ ઘેરથી જાવા બજારે નીકળ્યો તૈયાર થઈ;
તે દિવસ પૂર્ણિમા હતી આસોતણી તેથી કરી,
ગાંઝી હતી ત્યાં લીક રસ્તા માંહિ યાત્રાજી તણી. ૧

રસ્તે લણી મુશ્કેલીથી હું તે સમે જાતો હતો,
પળવાર થઈ જાતાં હતાં નિર્દોષ કે આલિંગનો,
ઉભા હતા ત્યાં ચાર શિષ્યો સાથ રસ્તે મહાત્મા,
જાણે ઉભા અણુ વર્ગ સાથે શંભુના સરખા બીજા. ૨

દેખી હૃદયમાં પ્રેમ મુજને પ્રકટતાં હું ત્યાં ગયો,
મેં હસ્તથી વંદન કરી સહામો જઈ ઉભો રહ્યો;
જાણે અમી વરસાવના નિજ નેત્ર મુજપર નાંખીને,
“ બચ્ચા કહાં રહેતા તુ હું ” એવી રીતે પૂછતું મુને. ૩

મહેં હસ્ત એડીને કહ્યું આ નમનો હું વિપ્ર હું,
ને આપ જેવા સંતજનની ચરણરજ મનુજ હું;

જાણ્યા પછી તે મ્હાતમા “અચ્છા બડા તું બકત હૈ,
 કમ્મિયા હમારી આજ તેરા ધામકો પાવન કરે.” ૪
 મહેં તો વિચાર્યું આજનો દિન જિગિયો સુવર્ણનો,
 આબ્યો અચ્છાક યોગ રૂઠો સંતની સેવા તથો;
 જાણ્યો પ્રભુ ધનભાગ્ય મ્હારું ઠાસને આજ્ઞા કરો,
 સેવા કરી થાઉં કૃતારથ ધામ સુજ પાવન કરો. ૫
 યોગી કહે “હમ આજ તેરે ધામ રાટી પાયગે,
 દિખલાવ તેરા ધામ ચેલા સંગ તેરી આયગે;”
 હું જાણીયો ચાલો પ્રભુ દુકાન મ્હારી ઢાખવું,
 તે ઠામ દશ વાગે પ્રભુ કરેણા કરીને આવવું. ૬
 જાણ્યા બબરે તે પછી સૌ શિષ્ય હું ને સંત તે,
 ગિરની ઘણી જામી હતી મુશકેલ કરવો પંથને;
 બધે ચઢવું પૂર માનવીનું મસ્તકો મોળાં સમાં,
 કેં લાલ લીલાં મચ્છ જેવાં પાધકાં હાલી રહ્યાં. ૭
 નોકા સમી ત્યાં ગાડીઓ કેં કેં જતી દેખાય ને,
 નીચાં ઉંચાં બે બાબુનાં ઘર લેખડો જેવાં દિસે;
 કો આવતા કો જાય છે કો વમળ પેઠ ફર્યા કરે,
 બહેતી સરિતા હોય તહેવો દૃશ્ય ત્યાં નજરે પડે. ૮
 ચઢીને અગ્રે વમળે મહા મુશકેલીથી મધ્યે પડયા,
 સદ્બાગ્યથી શુર શિષ્ય ને હું દુકાને પહોંચી ગયા;
 શુરને કહ્યું આ ઠામ સર્વે આવજો દશ વાગતાં,
 હું વાટ જોતો આજની બેસીય તે વેળા ચડા. ૯

કર્શીને વિદાય પછી વિચાર્યું શી રીતે કરવું હવે,
 આ ભીડ ભેદી ઘેર કેવી રીતે જાવું માછરે;
 ઘરમાંહી આવે તાવ તેતો વાત યાદ રહી નહિ,
 કરશે રસોઇ કેણુ સંતો કારણે ઘરમાં તહીં. ૧૦
 ખેડો દુકાને હાથમાં કંઈ કામ લેવું ના ગમે,
 મુજ ચિત્ત ચકડોળે ચઢ્યું કેવી રીતે કરવું હવે;
 મુજ દેહ દુકાને હતો મન તો હતું વિચારમાં,
 કરવી વ્યવસ્થા શી રીતે આવે ન કાંઈ ખ્યાલમાં. ૧૧
 ઉઠ્યો પછી દુકાનથી નવ વાગતાં ઘર આવવા,
 સંતો ગિચારા દુઃખી થાશે વાર થાશે જો કદા;
 લઈ શાક આવ્યો ઘેર તો કંઈ રંગ જુદો ત્યાં હતો,
 તે જોઈને મુજ મન વિષે બહુ ખેદ તો વ્યાપી ગયો. ૧૨
 આવ્યો હતો મુજ પ્રેમદાને તાવ ઝાઝો તે સમે,
 જે ચાર ઝોઢી ગોદમાં તે તો સુતીંતી તે સમે;
 ઘરમાં હતાં જે બાળ કે'વા લાગિયાં રહીને તહીં,
 “બાપા ચઢ્યો છે તાવ મ્હારી માતઆ સૂતી અહીં.” ૧૩
 ઉર એક ચિંતા તો હતી તેમાં વળી બીજી લગી,
 પડતા ઉપર પાટું પડે તેવી દશા મ્હારી થઈ;
 મનમાં મુખ્યચો હું ધણો કરવું હવે કેવી રીતે,
 આ બાળકો ને યોગિયોની પેર કરવી શી રીતે. ૧૪
 આવ્યો બહારે હું ફરી કંઈ જોઈને ભેદી કરી,
 લીધી રૂપેયા જે લગી બચ્ચી અને માળી પુરી;

બેઠા ફુકાને વાટ જોતો સંતને આળ્યા તણી,
 દશને ભતાં ડંકો સવારી આવી ત્યાં સંતો તણી. ૧૫
 પાયે લાગી હું જોલિયો ચાલો પ્રભુ તો કે' "ચલો"
 આલ્યા પછી સરવે અમો આળ્યા જુદે આનંદમાં;
 આદર કરો અહકો પછી મુજ જુદવિષે પધરાવિયા,
 આજ્ઞા કરો હાજર હોયો હું દાસ પર કરીને દયા. ૧૬
 કહે સંત "કિતની દેર હે" તો મહેં કહ્યું તૈયાર છે,
 "જલપાત્ર દે દે" સંત જોલ્યા મહેં કહ્યું તૈયાર છે;
 મહેં તો બિછાળ્યા પાટલા સૌ સંતને પધરાવવા,
 પત્રાળીઓ કુંડી દીધી મંડળ કરી જળનાં ત્યહાં. ૧૭
 પ્રીતે પમાળી અર્ધ સૌ તૈયાર થઈ હોય તહીં,
 આવો બિરાજો પાટલે મહેં એમ ત્યાં વાણી કહી;
 મધ્યે બિરાજ્યા મહાતમા બે પાસ શિષ્યો શોભતા,
 જેવા પ્રહોમાં ચંદ્ર શોભે તેમ તે શોભી રહ્યા. ૧૮
 મહેં પિરશ્યાં પત્રાળીમાં બરણી અને પુરી ત્યહાં,
 મુકયું અથાણું કેરીનું મરઆં તણી ચટણી ત્યહાં;
 જે નોમુએ તે માગજો બેસો જમો મહારાજણ,
 એવું કહી મહેં આજની બીના દુઃખમાં સૌ કહી. ૧૯
 ત્યાં જોલિયા યોગી "જમહે ભક્ત તું ભગવંતજા,
 કરતાં બહા સન્માન તું યજમાન સાધુ સંતજા;
 કુચ સહુ બહુ લાચરે ક્યા ખાંડકા પત્થર ખસ,
 હમ મોગિયોજા આજ તહેં બુલામકે હમ કિયા. ૨૦

હો આર દિનસે દેવમેં લાડુ જલેળી પાવતલ,
 એસા કણુ હમ જાનતે તો કાયકું રહું આતલ;
 હમ જાનતલકે આજ પહે માલ પાયેંગે ચહું,
 કંગાલ તું કયા કર શકે સન્માન સાધુ સંતકા.” ૨૧

જે ભક્તિની જ્યેતિ હતી મુજ ઉરમાં તે ગુલ થઈ,
 ધિક્કાર વ્યાપ્યો મુજને કો દાંભિકો આવ્યા અહીં;
 મહેં ઓળખ્યા સાધુ તણા પેશાકમાં શમતાનને,
 જાણ્યું સુવર્ણ થકી મઢેલા ઝેરના આ કુંલ છે. ૨૨

ગર્દભ દિસે આ સિંહ કેરા ચામડે વિંટાયલા,
 રે! રે! પ્રભુ મહેં શું કર્યું અપરાધની કરમે ક્ષમા;
 હું બોલિયો મહારાજ જે શક્તિ હતી તે મહેં કર્યું,
 અપરાધ મહેં કીધો પ્રભુનો આજ આવું આદર્યું. ૨૩

ઉઠ્યા જમી તે સંત(1)માળક માટ કાંઈ ન સખિયું,
 પીડા ટળે જટ તો લલું મહેં એમ અંતરમાં ચલું;
 અડો લગાવ્યો ઢાંગીએ બેઠા બિછાનું પાથરી,
 યમદૂત સ્થા ઉઠે નહિ ચોટયા ગુંદરની ગારથી. ૨૪

મુજને કહ્યું કે “અવ બચ્યા બાત કણુ પુજકો કહે,
 કણુ વચ્ચે દે દે સંતકો ધતના હમારા સ્વાલ હૈ;”
 શક્તિ નથી મહારાજ મહારી એમ મહેં મુખે કહ્યું,
 જે સાંજગી તે ઢાંગીયોએ કોપથી મુજને કહ્યું. ૨૫

“તુમ દેખના હમ યોગિએકા સ્વાલ તહેં મિથ્યા કિયા,
 હમકે સતાયા આજ ઉઠકા ફલ અવચાહિ પાવમા;”

તો મહેં કહ્યું કે સંત કો દિ શ્રાપ તો દેતા નથી,
ને ઢાંગીઓના શ્રાપ તે તો અંગને અડતા નથી. ૨૬

ખોટ્યા ઘણા અપશબ્દ ઝાઝી રીસ મુજ ઉપર કરી,
“તું કયા સમજતા શ્રાપ દેકે લસ્મ મેં કરતા અલી,”
આ સાંભળીને વેણ મહારા ઉરમાં અગ્નિ થયો,
અતિ ક્રોધની ઉર્મી થકી નિષ્કુર વચન હું બોલીયો. ૨૭

“જાઓ ધુતારા જોગટાઓ જોગને લખવતા,
સાધુ બની શું સાધિયું છો સૌ અતિથી નર્કના;
ખાઈ મરૂતના માલ પાપી પોંડતું પોષણ કરો,
મસ્તાન પાકાશ્યા બની શું દેશનું હિત આદરો. ૨૮

તમ અંગ ઉપર છે ગરમ આ વસ્ત્ર તેમ છતાં તમે,
મુજ પાસ માગો વસ્ત્ર બીજાં ધિક્ક છે તમ લેખને;
મહારા સમા લોળાજનોને છેતરો પાખંડથી,
જાઓ સિધાવો આંહિથી ઝાઝું હવે કહેતો નથી.” ૨૯

ઉઠ્યા પછી એ જોગને લજવાવનારા જોગટા,
વાગ્યા બરાબર ખાર ત્યાર પછી ટળી મહારી પીકા;
બાળક બિચારાં માદ્યારાં ભૂખ્યાં રહ્યાં કાવારથી,
તરૂણિ બિચારી તાવલીની ખગર પણ પૂછી નથી. ૩૦

આજે ઉડી કો દુષ્ટનું મહેં મુખ તો જોયું હશે,
આ પૂર્વિમાનો દિવસ આજ અકાળ મહેં ખોયો ખરે;
પાણી કયું મુજ માંડથી દુકાનનો વકરો ગયો,
મેં પોષિયા પાખંડીને હું અપશબ્દો થયો. ૩૧

7. 6 Patel

ખાઈ મફતના માલ બાવા મસ્ત પાડા શ્યા ફરે,
બે ચાર રાખે ચેલિયો ગાંબે સુકા પીના ફરે.

*

*

*

*

એ અધશ્રદ્ધાળુ જનો આ વાત વાંચી સાર લ્યો,
પૈસા તમારાનો તમે ઉપયોગ શુભ કામે કરો;
મેવા મિઠાઈ આપોને પાખંડીને પોષો નહિ,
વિષથી ભરેલા નાગને પચપાન હઈ પોષો નહિ. ૩૨

ખાઈ મફતના માલ ખાવા મસ્ત પાડા શ્યા કરે,
એ ચાર રાખે ચેલિયો ગાંજો સુકો પીતા કરે;
આડંબરેથી આંજીને જગ ધુતનારા કોજ છે,
આ દેશને આપત્તિમાં ડૂબાવનારા તેજ છે. ૩૩

ખાળક તમારાં પાઈ માટે પેટ ફૂટીને રડે,
તેને ન આપો પાઈ પણ પાખંડીને પોષો તમે;
એ અધશ્રદ્ધા કેટલી શાણા વિચાર કરો ઉરે,
એ શું તમારા દેશનું કે ધર્મનું રડું કરે. ૩૪

પોતે પડે ઉડા કુવામાં અન્યને ઉતારતા,
ખાવા ખની જગ ધૂતવાનો ઢોંગ જુદો ધારતા;
સંસારમાંથી લાગીને સરકાર ને ધરનારના,
માખાપના ને આપના ને સર્વના ખોટા કર્યા. ૩૫

ચશમાં ચઢાવી બૂટ પ્હેરી છત્રી કરમાં ઝલતા,
મન માનતાં વસો સજી નીચું નિહાળી ચાલતા;
વક્તા ઘણો તો શું થયું ? બકતો ઘણું તો શું થયું ?
મન વાંચના ત્યાગી નહિ, સંસાર ત્યાગે શું થયું ? ૩૬
ઉપદેશ આપે અન્યને પણ આપ તો પાળે નહિ,

ખટરસ અને મિથાન્નના લોજન વિના ચાલે નહિ;
 દમડા દખાવી સખતા, તો ધર્મનું લક્ષણ કયું ?
 મદ મેહ લોભ તજ્યો નહિ સંસાર ત્યાગે શું થયું ? ૩૭
 બાવા બની ચોળે વિમૂલિ મસ્તકે રાખે જટા,
 ધુણી ધિકાવે અલખ ગાયે કાઠ રાખે સિદ્ધના;
 મુખથી ઉચારે રામ ને હૈયું હળાહળથી ભર્યું,
 મન મેહને ત્યાગ્યો નહિ, સંસાર ત્યાગે શું થયું ! ૩૮
 જે ત્યાગ વૃત્તિ સંત તે જગમાં જવહા હોય છે,
 સૌ લોભ રોગ સમાન માને નિર્વિકારી હોય છે;
 તે ધર્મને તજતા નથી, ખટરસ કઢી જમતા નથી,
 તે દ્રવ્ય સંઘરતા નથી, ને નશ્વમાં વસતા નથી. ૩૯
 તે કાલની કે કાળની ચિંતા કઢી કરતા નથી,
 તે માન કે અપમાનની પરવા કઢી ધરતા નથી;
 હું સિદ્ધ છું કે સંત છું એવું મુખે વદતા નથી,
 નિજ વિદ્ધતાને ગર્વ તે મનમાં જરા ધરતા નથી, ૪૦
 ભારેલ અશ્વિ પેઠ તે સંસારમાં છાના રહે,
 જળમાં તણૂતા હોય તેવી રીત તે ફરતા ફરે;
 મુખથી રહે હરનામ ચિમ્મ દંભમાં દિન ના ખુએ,
 પાપાણુમાં ને કાષ્ઠમાં તે સર્વમાં હસિને બુએ. ૪૧
 સાધુ તણું જે લક્ષણો તે ટાંગીયોમાં ના દિસે,
 લાખો જનોમાં કોઈ એના આવતા કો દિ હોયે,
 પણ કામ કેરી પંકિતમાં ના હંસ તો છાને રહે,

રેણી અને ઠરણી વડે તે સર્વથી બુદ્ધો બડે. ૪૨
 સંસાર ત્યાગી વિષય સૌનો ત્યાગ ક્રીધા જેમણે,
 તથ વ્રત કરી નિજ પ્રાણને વશ રાખવાનો જેમણે;
 તેના જનોને ઘૃત અને પયના પદાર્થો આપીને,
 શા માટે લલચાવી બગાડો ત્યાગ તેવાનો તમે. ૪૩

*

*

*

હું દેશના ધનવંત ને દાની દયાળુ સમજનો,
 ધન દાન વેળાએ તમે વિવેક બુદ્ધિ વાપરો;
 પાળો ભલે દુખથી થોંઠાતા અંધ તેમ અપંગને,
 ટાળો દુખીનાં દર્દે તો આશીષ અંતરની મળે. ૪૪
 વિદ્યા કળા વિજ્ઞાન અર્થે દ્રવ્ય કેરો વ્યય કરો,
 આ દેશની આબાદીના પથે રૂપેયા વાપરો;
 ધનવંત થાયે દેશ આ તેના ઉપાયો આદરો,
 લુચ્ચા બિખારી થાય એમછા તે રીતે વર્તન કરો. ૪૫
 જે દ્રવ્યથી શુભ ધર્મની વૃદ્ધી જગતમાં થાય ના,
 જે દ્રવ્યથી નિજ દેશની કાસીગરી સેવાય ના;
 જે દ્રવ્યથી વિદ્યા કળા વિજ્ઞાન વૃદ્ધી થાય ના,
 જે દ્રવ્યથી દુઃખ ના દળે પરમાર્થ તે કહેવાય ના. ૪૬
 પાશ્વરીને પેલો તમે પરમાર્થ તે કહેવાય ના,
 જથ ખાટલા ધન વાપરો પરમાર્થ તે કહેવાય ના;
 નિજ સ્વાર્થ માટે જે કુચે પરમાર્થ તે કહેવાય ના,
 ભસ્તા વિવે ધન જે ભરી પરમાર્થ તે કહેવાય ના.

પરમાર્થને જ્ઞાને હજારો રૂપિયા હોમાય છે,
જે દ્રવ્યથી કેવળ વિષયની વાસના પોષાય છે;
શણ્ણગાર ને શૃંગારમાં તે દ્રવ્યનો વ્યય થાય છે,
તે દ્રવ્ય દેનારા અને લેનારા નર્કે જાય છે. ૪૮

દ્રષ્ટિ તમારી અન્ય દેશો પર તમે નાંખી જુઓ,
ત્યાં ધર્મ સંસ્થાઓ તણી ખૂબી જરા ન્યાળી જુઓ;
લાખો રૂપૈયા ધર્મ સંસ્થામાં જમા ત્યાં થાય છે,
તે દ્રવ્યનો તે દેશના કલ્યાણમાં વ્યય થાય છે. ૪૯

ખટરસ જમાડી દાંલિકોની વૃદ્ધિ તે કરતા નથી,
લોખ આપોને લોખ માગતો નિજ દેશને કરતા નથી;
હુઆ લક્ષ્મી આજસુને આશરો દેતા નથી,
ને વૈભવોમાં ખર્ચ કરવા દાન તે દેતા નથી. ૫૦

તે દ્રવ્યથી ચાલે હજારો ધર્મનાં વિદ્યાલયો,
તે દ્રવ્યથી ચાલે હજારો ધર્મ ઔપધમંદિરો;
તે દ્રવ્યથી તે દેશની કારીગરી પોષાય છે,
એ રીતે ત્યાં ધર્મના પૈસા તણો વ્યય થાય છે. ૫૧

આ દેશમાં ઠોંગી ધુતારા ધર્મનું જ્ઞાનું ધરી,
લાખો રૂપૈયા લટકતા લોળા જનોને લોળવી;
“ હોમા હમારા લાલણકો લુકુ ચેચે ખાંડકા,
હો ચાર ચેચે ચાક કરડે લોગ તું લગવાનકા. ૫૨

સુવર્ણ માતીમાલકા શૃંગાર ચેચે લાલકો,
ચેચા ખનાડે ચાર છત્રપતંગ દે દે લાલકો;

શ્રી લાલજીકે દારકો તું ચાંદીસે મહવાયદે,
 મહાલોગમે કહુ દામકો તું ચડાં જમા કરવાયદે. ૫૩
 પકે કપૂરી પાન અચ્છે દેખ લાના ચડાઈએ,
 ચડા મૂલ સચ્ચે મોતીકા ચુના લગાના ચડાઈએ;
 કચ્છા સુપારી ઔર કેસર કસ્તુરી લી ડાલના,
 બીડા બનાના પ્રેમસે મુખવાસ મેરે લાલકા. ૫૪
 ગૌ બેલ ગાડી લાલકી ઘોડા ગધેયા લાલકા,
 સમ ચેલી ચેલા લાલજીકા મેં બધેયા લાલકા;
 તું લાલજીકા લક્ત લાડ લડાવ મેરે લાલકું, ”
 સૌ લાલજીનું નામ ને મહારાજજીના કામનું. ૫૫
 લાખો કરોડો દામની એ રીત આહુતિ થતી,
 તેથી કરી આ દેશની થાતી જરૂર અધોગતી;
 જે દેશમાં નાણા તણા ઉપયોગ ઉલટો થાય છે,
 તે દેશ લક્ષિમવંત હોય છતાં ગરીબ ગણાય છે. ૫૬
 આ દેશમાં લાખો જનો ધંધો તજી નિજ ઘેરથી,
 ખાવા મફતના માલ સાધુ થાય છે પાખંડથી;
 ભમતા ફેરે તે દેશમાં જ્યાં જ્યાં સઢાવૃત હોય ત્યાં,
 મેવા મિઠાઈ ખાઈને બેઠકર થઈ વસતા ત્યહાં; ૫૭
 નિર્ધન બિચારા દેશના કારીગરો મહેનત કરે,
 સૂકો મળે ના રોટલો ભરતા પરાણે પેટ કે,
 જે આજસુ એઢી બની કરનાર નિર્ધન દેશને;
 તેતો સઢાવૃતમાં સુખે મનમાનતાં લોજન જમે. ૫૮

નિર્જન તથા સંતાન પેશા વગર વિદ્યા આ જાણે,
 ઉત્સાહી બુદ્ધિવંત હોયે તોય તે પાછા પડે;
 કારીગરી આ દેશની આશ્રય વિના લય થાય છે,
 ને દેશ આખો અંધઅધ્ધામાં તણાતો જાય છે. ૫૯
 લાખે જન્મે જૂએ મરી પરધર્મમાં વટલાય છે,
 ને કંઈ હુબરો મળ્યું તણી દરરોજ લોગ ધરાય છે;
 તે વાતનો વિચાર કોઈ દીલમાં કરતા નથી,
 હું જોઈ મહારો ધર્મ રૂડો એમ લડતા અન્યથી. ૬૦
 પરધર્મીઓ આ દેશમાં નિજધર્મની વૃદ્ધિ થવા,
 તે ચિત્ત સૈનાં એવંચા કરતા પ્રકાર નવા નવા;
 તે આપણથી અધિક અશે ભાગ ઠાઠી ધર્મનો,
 સ્થાયી અનાયાસમ દવાઆનાં અને વિદ્યાલયો. ૬૧
 હુબથી પૌંડતા દહીંઓ ત્યાં આશરો લેતા જઈ,
 કારણ નથી સંસ્થા હવાની અત્ર દિંદુ ધર્મની;
 મુઝી ચરમને બાબુએ પરધર્મિનું પાણી પીએ,
 લોકો ગિવારા થું કરે હુબથી પૌંડતા હોય તે. ૬૨
 હે અંધુઓ ! એ રીત દિંદુ ધર્મની જડ જાય છે,
 કારણ તમારા ધર્મનું ધન અન્યથા ખર્ચાય છે;
 તમની તમારી અધિભર્યા દેશનું કિત દીલ ધસે,
 બુદ્ધિ ચિલાઓ એથીને ઉપદેશ આ અમૃત સમો. ૬૩

૬ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

વિતકની વાતો.

(૧)

ઉટનો અનુભવ.

હરિગીત

આજે કહું મુજને વિતેલું યાદ લાવી આપને,
છે વાત બહુ વર્ષોતણી, પણ યાદ તાજી છે મ્હને;
હું એક બેળા નીકળ્યો તૈયાર થઈ મુજ દેશથી,
વાડાસિનોર લગન હતું, મુજ મિત્રનું તેથી કરી. ૧

વૈસાખ માસ તથા હતા દિન, તે છતાં મન હોંશથી,
નહિ જાઉં તો દુખ લાગશે, મુજ મિત્રને એવું ગણી;
ડાકોરથી સેવાલિયાની કિલ્લિટ લીધી ટ્રેનની,
બેઠા સવારમાં વાગતાં ગાડીમહિં ડાકોરથી. ૨

અંતરંગ

ગાડી ત્યાંથી પવન ગતિએ પાડતી સીસ જાતી,
બેગે જાતાં નજર પડતી સૌ દિશાઓ ધુમાટી;

દીસે વૃક્ષો સડક પરનાં દોડતાં હોય જાણે,
 હું જાતો, કે તરફવર જતાં, થાય શંકા મહુને એ. ૩
 વાયે ઝાઝો પવન તરૂંનાં પાનને પાડી દેતો,
 જાણે ઝાઝો શ્રમ કરી રહ્યો ગાડીને રોકવાનો;
 ગાડી તહેને પશુ ન ગણતી, દોડતી દોટ દોટે,
 છે વાયુથી મુજ ગતિ અતી, એમ દેખાડતી એ. ૪

ભુજંગી.

ઘણા વેગમાં દોડીને થાકવાથી,
 ઉભી ઠાસરા સ્ટેશને તેહ આવી,
 જરા થાક ખાઈ ફરી દોટ દીધી,
 વળી પૂર્વની રીતે તો ચાલ દીધી. ૫
 ઘણાં પૂલ નાળાં કર્યા પાર તહેણે,
 પગે ચાંપતી ચાલતી હોય જાણે;
 ઘણા વેગથી હાલતા બેસનારા,
 જણાયે બધા ભૂતના દોષવાળા. ૬

શાર્દૂલવિકીરિત.

સ્થંભાવી ગતિને વળી સ્થિર થઈ, સેવાલિયે આવીને,
 ઉઠ્યો હું પશુ તરત ત્યાં સજ થઈ, જાણે જતી એ રહે;
 ઝાંપા માંહિ ઉભો હતો, ટિકિટનો લેનાર ત્યાં તે સમે,
 જાણે હસ્ત મિલાવી સર્વ જનનું, સન્માન સ્નેહે કરે. ૭

હરિગીત

હું પણ ચિંતાની હસ્તે, ઝાંપા જહાર જઈ ઉભો રહ્યો,
 કેવી રીતે ક્યાંથી જવાનું, એમ વિચારી રહ્યો;
 છે સાત ગાઉ દૂર અહિંથી આલવાનું ધારિને,
 વાહન મળે તો ઠીક, એવું ધારતો હું અંતરે
 રસ્તો અમાર્યો મુજબકી, સંગાથ જો સારો મળે,
 આનંદમાં બાંધે વખત, મહેં એમ ધાર્યું અંતરે;
 તે સમય આખું ચાલ મુજને, ખૂટ ગાડીમાં રહ્યા,
 કીધી ઉતાવળ ઉતરતાં, માટે રીસાઈ તે ગયા. ૮
 મહેં દોટ મુકી તરત ત્યાંથી આવિયો ઝાંપામહિં,
 અંદર જતાં વાગી સિસોટી, તરત ગાડી ઉપડી;
 આશા મુકી #ઉપાનની હું તો પછી પાછો વળ્યો,
 બહુ રીસ ગાડીપર ચઢી, પણ સહન સર્વ કરી રહ્યો. ૧૦
 ઉભો વિમાસણમાં પડી, કેવી રીતે કરવું હવે,
 રે! તાપમાં બેઠા જગર, શી રીતથી બાવું હવે;
 તે સમયમાં સૌ લોક તો ન્યાં ન્યાં જવાનું ત્યાં ગયા,
 સ્ટેશન તથા મેદાન બંદા એકલા ઉભા રહ્યા. ૧૧

શાર્દૂલવિકીરિત.

રે! રે! દેવ હવે કરે કયમ હું તો, બાઉં કઈ રીતથી,
 સંગાથી પણ છે નહિં, ત્યમ વળી સ્વારી જણાતી નથી;

ધીકે છે હુમ્મખાન મુર્ય નમમાં; અંગાર વર્ષાવતો,
અગ્નિ જ્વાળા વડે દિશા સરવને બાજે દિશે બાજતો. ૧૨

વસંતતિલકા.

વાસાસિનોર અદ્વિંથી ખઉ સાત થાયે,
સો ગાઉ તુલ્ય મુજને મનથી જણાયે;
કેવી રીતે વગર સોગત જે શકાશે ?
ને દાઝતા પગવડે અબાણુબાણુમાર્ગે. ૧૩

એવો વિચાર કરતો સ્મરતો હરિને,
માથે પ્રચંડ રવિનાં કિરણો સહીને;
સ્વેદે કરી સકળ અંગ ગચ્છુ બિભર્ષ,
ત્રિશંકુ તુલ્ય થઈ ત્યાં ગતિ મહારી ભાઈ. ૧૪

હરિગીત.

કંઈ પૂછ્યના યોગે પ્રભુએ દાદ મહારી સાંભળી,
મહારા સમા હુખિયા ઉભા'તા, ફર ત્યાં એ માનવી;
જાતે જણાતા લોટિયા બંહારા ગયો હું તે કને,
મહેં પૂછિયું કે “ શેઠલ કયાં છે જવાનું આપને ? ” ૧૫

તે બોલિયા “ વાસાસિનોર જવું હમારે સેથલ,
અમ પાસ બેસજો છે ધનો, તેની બરી છે વેથલ;
કંઈ ગામી બામી ના ખીસે, સારો સમત તરમે મરે,
આ બોજ કેમ ઉપારવો, એ બાંજગર કરિયે અમે. ” ૧૬

આ વાક્ય રૂપી અમૃતે મુજ તાપ સર્વ ટળી ગયો,
જ્યમ નાથ દેખે હુમતો; હું તેમ હરખાઈ ગયો;
જે રીત સ્વાતીબીંદુથી આનંદ ચાતકને મળે,
તેવો થયો આનંદ, મહારા અંગમાંહિ તે પળે. ૧૭

હું બોલિયો આ શેઠ હું વાડસિનોર જનાર છું,
બહુ વારથી હું કાઈના સંગાતને શોધ્યા કરું;
કહે શેઠ “વાર થીક છે આપર બધા સાથે જસું,
કંઈ લાડ બાડ બોલી થંદા પોરના વીદા થસું.” ૧૮

એ વાતમાં મહેં સંમતી આપી પછી બહોરા કહે,
“દેખાય પેલી ફેફતારી ત્યાં સર્વ જઈએ આપરે;”
ત્યાં એક બહોરાતું હતું કમ્પાઉન્ડ ત્યાં સરવે ગયા,
નિશ્ચિંત થઈ બેઠા તહાં સૌ રીતથી સુખિયા થયા. ૧૯

શાર્દૂલવિકીરિત.

બેઠા હું સ્થિર ચિત્તથી, પણ ઘણો વાલુ ઉનો આત્મે,
થાયે સ્વેદ અપાર, અંગ તપતુ, બ્યાદુળ હીલે થતો;
લાવ્યો નીર કુવા તણું નજીકથી, થોડું શિરે રેડિયું,
સૂતો ખેસ બિછાવીને, પણ તહાં ના ચેન કાંઈ પડયું. ૨૦

વસંતતિલકા.

મધ્યાનનો તરુણ સુર્ય નહો તપે છે,
અગ્નિ હજી મંવન સર્વ દિશા કહે છે;

દેખાય કંપિત ધરા ધિકતી વ્રજણે,
જાણે અઠયો પ્રલયનો ઉદધી ઉછાળે. ૨૧

વ્યાકુળ પંખિ પશુઓ તડકે તપીને,
ઝેડાં દિસે સ્થિર થઈ તડે છાંય માંહે;
દેખાય મારગમહિં નહિ માનવી ત્યાં,
ન્યાં ત્યાં છુપાઈ સરવે તન તાપ ખોતાં. ૨૨

વૃક્ષો પ્રથંડ રવિનાં કિરણો સહે છે,
જાણે ઉભા મુનિજનો તપ આદરે છે;
રાખી ઉઝાં શરણમાં પશુ પંખિયોને,
વેડી પીડા મુખી કરે અતિ ધન્ય તહેને. ૨૩

હરિગીત.

થોડો સમય બેઠારાજી સાથે વાત વિધવિધની કરી,
મધ્યાનની વેળા વિતાવી સહેજ કંઈ શાન્તિ થઈ;
ભાડુ મળે તે ખોળવાને બહાર બેઠારાજી ગયા,
થોડા સમયમાં ભાડુ તે નક્કી કરીને આવ્યા. ૨૪

રોબાજીત.

કહે શેઠ “ઓ ભાઈ અમે ગારી બહુ ભેઈ,
પાનીં પાનીં થઈ ગીયાં સંરનો મીઠો ન કોઈ;
આખર કીધાં ઉત અમાણે ભારે ભાઈ,
ઘેત એથબો મેશ આપરો સંધવો ભાઈ. ૨૫

એક ઉંત પર અમેા બે જના બેસી જઈયું, બીજા પર આગલ સઘલો સામાન ધરીયું, તેની પાછલ તમેા બેસલો નીરાંતેથી, જરો ન કાંઈ ઉપાય માત કીધી આ યુક્તી.” ૨૧

હરિગીત.

મનમાં વિચાર થયો મહને, કે ઉંટને અડકાય જો, કરવું પડે અંઘોળ, કેવી રીતથી બેસાય તો; રે ! હા કહું ! કે ના કહું ! મનમાં મુઝાયો હું અતિ, નિશ્ચય કરી હું ના ચકયો, કે જાઉં કેવી રીતથી. ૨૫

જો ના કહું તો એકલો કેરી રીંતે મહારે જવું, છે તાપકેરો સમય ને જોડા વિનાનું ચાલવું; મધિરતણી મરણ હશે, કે યોગ આવો આવિયો, માટે સમયને માન આપી, હા કહી ઉલો થયો. ૨૮

શાર્દૂલ વિકીરિત.

આવ્યા ખડાર પછી અમેા સજ થઈ, જ્યાં ઉંટ ઉભાં હતાં વાંકાં અંગ અઢાર ચાર નિરખ્યાં, ઉંચું નિહાળી રહ્યાં; લાંબા હોઠ જણાય, નાક ચપટું, ને કાન ટુંકા ધણા, ઢેકા ઉપર ગોઠવ્યા કસકસી, સ્વારી તણા કાઠડા. ૨૯

બેસાડયાં પછી ત્યાં બહુ બળ કરી, બેઠાં બુમો પાડતાં, બાજે ઠાંક ઉંચી કરી સ્વરમનો રક્તો બતાવી રહ્યાં;

લાગ્યા સામન સર્વ પેક કરવા, બે ઉંટવાળા તહાં,
લાંબા દોર વડે બસાબર કસી, મુક્તિધકી ગોઠવ્યાં. ૩૦

સવૈયા એકત્રીશા.

કરી લટકતી બે ટૂંકો તે ડંકાના સરખી દેખાય,
વાંસતણા જે હતા કંડિયા તે પણ જેથી બાંધ્યા ત્યાંય;
હતા રહેબી પ્યાલા તહેમાં, વળી રમકડાં રૂઠાં જણાય,
મેવો લાવેલા મુબઇથી તેપણ બાંધ્યો બાબુ માંદા. ૩૧
વળી બીસ્તરા બાંધી દીધા બે બાબુ કરિને સમતોલ,
તે સરવેની ઉપર વળતી બંધ મારીને બાંધ્યો દોર;
પાછળ આસન મ્હારૂ કીધું, બન્યો દેખવા સમો પ્રકાર,
આબું હાસ્ય મ્હને અંતરમાં આ પણ ખરી ખુશી કીરતાર. ૩૨
આજ આપણી સ્વારી ચઢશે, જશે ઠેઠ વાડાંત્રિનોર,
એ પણ એક અનુભવ મળશે, અને મઝા કંઈ પડશે ચોર;
તે સમયે બે ંહોરાણ તો બૌબ ઉંટપર થયા સવાર,
આગળ પાછળ બન્ને બેઠા થયું ઉંટ ઉભું તતકાળ. ૩૩

બુજ'ગી.

કહે ઉંટવાળો મ્હને સ્વાર ચાલો,
ઉઠી જાવ છે ઉંટ આ તુર્ત આવો;
સ્વરામી હું ત્હેની જવા પાસ લાગ્યો,
હજારો જસ ઠોઠ છે મૂર આગ્યો. ૩૪

હરિજીત.

હુ યોદ્ધિયો યો ભાઈ જાણી હાથ બેસાડો મહને,
આ ઉંટની પાસે જતાં બહુ બીક લાગે છે મહને;
તે ઉંટવાળાએ મહને ટેકા કરી બેસાડિયો,
કે તુર્ત લાંબી ડોકનળો ઉંટડો ઉભો થયો. ૩૫

હું જોરથી જાણી રહ્યો બે હાથથી તે કાઠડો;
લાગ્યું મહને પર્વતતણા શિખર ઉપર બાણે ચઢ્યો;
બાણે ખરેખર આજ હું વૈમાનમાં બેસી ગયો,
મુજ મિત્રની જાને જતાં વરરાય બાણે હું થયો. ૩૬

તે સમય ત્યાં બોરાણવાળા ઉંટને આગળ કર્યું,
ધીમે ધીમે ત્હેની પછાડી ઉંટ ચાલ્યું માહરું;
સુખપાલના ડાંડાસમી કરી ડોક લાંબી આઘતું,
નીચાં ઉંચાં હું થાઉં, આખું અંગ મહારું હાલતું. ૩૭

વસંતતિથકા.

જતા હતા સરવ માર્ગ હતો રૂખળો,
બે બાજુએ તરૂંતણી રમણિય હાસે;
આંખા તણાં કંઈક જાડ ગુંડી રહેલાં,
તેની તળે કંઈક પઠવ ફળો પડેલાં. ૩૮

અસ્તવ્યવે ઉતર્યા રવિરામ જાતો,
સુવર્ણમીઠ સરળો નાચાં જણાતો;

બાણે રવિ જગતને ઉપદેશ દે છે,
સૌ વસ્તુનો ઉદય અસ્ત જરૂર તો છે. ૩૯
તાતો રવિ કંઈક શાન્ત દિસે બનેલો,
બાતાં યુવા મુધરતો જન હોય જેવો;
અગ્નિસમાં કિરણ શાન્ત થયાં જણાતાં,
બાણે ઠરેલ બનિયો વય વૃદ્ધ થાતાં. ૪૦

હરિગીત.

આપ્યાં જતાં ઉંટો અમારાં મૈલ એક ગયા અમે,
મુજ ઉંટનો માલિક ત્હેને દોરતો ધીમે ધીમે;
જે ઉંટપર બોરા હતા તે ઉંટ આગળ ચાલતું,
દોરી હલાવે જેમ તેમ રવાણમાં ચાલ્યું જતું. ૪૧
મુજ ઉંટ ધીમે ચાલતું, હેલા મ્હને આવે ઘણા,
હું પૂર્ણ કંટાળી ગયો, ગોઠ્યું નહિં મુજને જરા;
મનમાં વિચાર થયો મ્હને, દોરી લઉં મુજ હાથમાં,
સીધું ચલાવું ઉંટ બોરાજી તણી સંગાથમાં. ૪૨
મ્હેં ઉંટવાળાને કહ્યું, કે આપ તું દોરી મ્હને,
ચાલે જરા ઉતાવળ તો બેસતાં ફામે મ્હને;
કહે ઉંટવાળો તે તમોને હાકતાં નવ આવડે,
પાછી લીધે, ને બાય નાશી ફર, તોફાને ચઢે. ૪૩
હું બોલીએ બહુ વાર મ્હેં સ્વારી કરી છે ઉંટની,
માટે ચલાવિશ ચાલ સારી બીક રાખિશ તું નહિં;

પણ ઉંટવાળે ના કહી મુજ હાથ દોરી આપવા,
તૈયાર હુંતો થઈ ગયો નીચે તુરત ઉતરી જવા. ૪૪

સવૈયા એકત્રીસા.

ઘણી કરી મહેં રકઝક ત્યાં તો, દોરી લેવા મ્હારે હાથ.
આખર તે આપી મુજ કરમાં થયો ખુશી હું મનની સાથ;
ઉતાવળું આવે તે માટે દોરીને મહેં ખેંચી ત્યાંય,
કરી ડોક ઉંચી બહુ ઉંટે ધરવા લાગ્યું પાછા પાચ. ૪૫

હું તો ગભરાયો મનમાંહિ, રહી શક્યો નહિ સ્થિર લગાર,
બે હાથે મહેં ગ્રહ્યો કાઠડો છટકી ગઈ દોરી તે વાર;
ઉપર ખાંધેલી ટૂંકોનો અફળાવાથી થયો અવાજ,
લડકચું ઉંટ મચ્યું તોફાને ગયો તેહનો પૂર્ણ મિલન. ૪૬

ગયો પકડવા માલિક તેહનો, પણ નવ ફાળ્યો એકે દાવ,
નાહું સીધી સડકે તે તો થયો કોઈથી નવ અટકાવ;
અફળાયે ઉપરની ટૂંકો ખડખડાટ તેનો બહુ થાય,
તેમ તેમ નાસે બહુ બળથી જૂમ પાડતું ચાલ્યું જાય. ૪૭

વાયુથી પણ વેગ વધારે, ગરૂડ થકી પણ ગતિ અપાર,
મેલ દ્રેનતું માન મુકાવે, ભરે ફાળ પર જખરી ફાળ;
ખડખડ લડતક ખટાખટતું મચ્યું ઘણું ત્યાંતો તોફાન,
તેમ તેમ હઈ દોટ દોટપર નાસે કરતું બહુ ખુમરાણ. ૪૮

લડયા રફેળી ખ્યાલા સઘળા, માંહો માંહિ કરી વિવાદ,
અંમ લાંમ થઈ પડતા લોંચે એક એકને પાડી સાદ;

રીસાઈ આત્માં સર્વ રમકડાં ગયાં એકની પાછળ એક,
ટુંકાએ પણ ટુંકા કીધા લઠી વડીને થાક્યાં છેક. ૪૯

થયા ખંધ ઢીલા સરવેના ધગો ધગમ તે પડિયાં લોય,
હુંને ઉંટ વિના તે સમયે રહું ન સાથી ખીન્નું કેય;
મુજ વસે પણ ગયાં વિગળ પડી પાવડી છૂટયો ખેસ,
જોડા જાતા રહ્યા પ્રથમથી હતી ન હોની ચિંતા લેસ. ૫૦

એ મનનાં નિશ્ચય કીધેલો ઉંટ તણો નવ છોડું સાથ,
એ હાથે ગ્રહી રહ્યો કાઠડો, મડાગાંઠ શી બીડી ખાય;
ગયું મેલ એ મેલ દોઢતું, પણ ધીમું પઠયું લગાર;
ખાંધેલો મજબુત કાઠડો, તે પણ ઢીલો થયો અપાર. ૫૧

હરિગીત.

આજ્ઞા રહી નહિ અંતરે ઉપર હવે ટકવા તણી,
નક્કી મરણને શરણ થઈશું એમ થઈ ચિંતા ધણી;
છેડાયલું છે ઉંટ પડતાં કાર મારી નાંખશે,
રે! રે! પ્રભુ હું શું કરું, રે! શી ગતિ મહારી થશે. ૫૨

મા જાપ મહારાં જાણ્યો કે જાઈ તો જાને ગયા,
આ કાંઈના સંદેશ ત્યાં શી રીત જાશે આપણા;
આ રીતના વિચારમાં હું ઉંટને ઓટી રહ્યો,
પઠવા તણો ભય પળપળે મુજ હૃદયમાં વધતો ગયો. ૫૩

એવે નિહાળ્યું એક બાડુ આવતું મહામે યત્રી,
તે જોઈ નોહું ઉંટ આઠે મારણે વસ્તો તણી,

મહેં તો વિચાર્યું ચોત આગ્યું આજ જન્મવાનો નથી,
 મુજ મિત્ર કે મામાપનો મેળાપ થાવાનો નથી, ૫૪
 ઝાડી જણાયે ફર તહેમાં ઉંટ આ પેસી જશે,
 અથડાઈને કેા ઝાડ સમથે ઘાટ મહારો થઈ જશે,
 માળાપ મહારાં કયાં રહ્યાં, કયાં મિત્રનું ઘર માહારું,
 રે! ઉંટ આ લઈ જાય જ્યાં, ત્યાં આજ જન્મવાનું થયું. ૫૫

મરવું હવે તો સત્ય છે, મહેં જોમ મન નિશ્ચય કર્યો,
 ‘જય રામ’ કહીને ઉંટથી હું લેંચ પર ફૂલી પડયો;
 થાતાં ધમાકો માહારો તે ઉંટ જમણું લડકિયું,
 ચારે પગે જુમરાણુ કરતું ફર તે નાશી ગયું. ૫૬

પ્રભુની કૃપાથી રહેજ પણ મુજ અંગને વાગ્યું નહી,
 તો પણ શરીમાં વેઠના મુજને થવા લાગી અતિ;
 રે! રે! મુજયું શું આ મ્હને છોકરમતી મહેંતો કરી,
 હાથે કરી ંહોરી લીધી આજે ઉપાધી મહેં ખરી. ૫૭

સ્વારી કદી કીધી નથી, મહેં ઉંટની પણ તે છતાં,
 બુલું જણાવી ઉંટની દોરી લીધી મુજ હાથમાં
 ત્હેતું મળ્યું ફળ આ મ્હને જીવતાં મુખી જુલૂથ ના,
 સ્વપ્ને કદી પણ ઉંટ રહામું આજથી જાણીથ ના. ૫૮

વસંત તિલકા.

ખંખેરીને સકળ અંગ ઉડયો પીપેથી,
 બાવી ઉલો સડકની નજીક ત્યાંથી;

લાગ્યો પછી મનમહિં કરવા વિચારો,
 રે! આજ ક્રોધ કરશે બહુ ઉટવાળો.
 બહારાતણું બહુ થયું નુકશાન આજે,
 તેથી ખરેખર ઘણા રીસમાં હશે તે;
 રે! આજ મહેં સરવને બહુ દુઃખ લીધું,
 દોરી લઈ કરવિષે અઘટિત કીધું.

૫૯

હરિગીત.

થોડા સમય એ રીતના વિચારમાં ચાલ્યો ગયો,
 સૌ સાથે બહારાણ તણો દૂરથી જણાવા લાગિયો;
 ટૂંકા અને બિસ્તર ઉઠાવી ઉટવાળા આવતા,
 ખાંધે મુકીને કંડીયા બે શેઠ પાછળ ચાલતા.

૬૧

તેની પછાડી ઉટ ખાલી એક દોરી લાવતો,
 મહારો પડેલો સર્વ સામાન તેહની પાસે હતો;
 મહેં દ્રસથી દેખી વિચાર્યું, રે! હવે હું શું કરું,
 રે! આજ આફતથી ઉગરવા, શો જવાબ હવે દઉં.

૬૨

મહેં નાટકી અભિનય તણો આરંભ કરવા માંડિયો,
 બણે મહેને વાગ્યું બહુ હું એમ દર્શાવી રહ્યો;
 બણે ભલ્યો બહુ આસ તેવી રીત લાગ્યો હાંફવા,
 બે હસ્તથી મુજ અંગને લાગ્યો અધિક પંપાળવા.

૬૩

મુજ નણક સરવે આવતાં મહેં ટાંગા બાજે ત્યાં કર્યો,
 સૌ અંગે ભંગ મળેલો હોય તેમાં દર્શાવી રહ્યો;

નીચી કરીને ડોક મુખ ઉદ્ગાર દુખના કાઢતો,
એટા સરવના મુખતણી આડી નજરથી ભાળતો. ૬૪

ખાંધે મુકીને કંડીયા ઝહોરાળ ચાલી આવિયા,
શ્વાસે લરેલા “ યા ખુદા ” કહી લોય પર બેસી ગયા;
લાગ્યા ઘણે અફસોસ કરવા આંખમાં આસુ ભરી.
“ ખાના ખરાખી રે ! અમારી આજ ખોદાએ કરી. ૬૫

પ્યાલા રફેખીને રમકરાંના ચુરેચુરે થીયા,
આપુસની ફેરી અને દારમ બધાં કચરાઈ ગીયાં;
તંકો અમારી પન તુતી સૌ રફરતરફ થઈ ગીયું,
રે ! રે ! અમારું આજ સતિયાનાસ સર્વ વહી ગીયું. ૬૬

બચ્યાં ગલે વલગી અમારાં ફૂંવા માંરી જસે;
ફેસે અમારે માત બાવાળ કસુ લાવા હશે;
આ દેખતાં ખાનાખરાખી તે નિરાસ થઈ જસે,
ધનીયાનીખી આ જોઈ મેનાં મારવા મંદી જસે ૬૭

માથા મુગન રસ્તે થીયેલા આજ અમને આવતાં,
મોતુ થીયું નુકસાન આ સંગાત બામનનો થતાં;
જો અવલથી જાનત અમે હિંદુ ખરો ચાલાક છે,
ઉપર ચરી કરીને સહી એ ઉંટને ભરકાવસે. ૬૮

તો સાફ ના પારત અવલથી સાથ તેરી લાવવા,
સામન હમારાની કસી ખાના ખરાખી થાત ના; ”

આ નામ્ય બેઠાસણ તણું હું સાંભળી કુખિયો થયો,
રે! રે! થયું નુકશાન ઝાઝુ એમ વિચારી સ્થો. ૬૯

ભુજ'ગી.

તુટેલો દાંઠો સર્વ સામાન મહેં તો
હસુ કે રડુ એમ થાતુ મહને તો,
વિચાર્યું હવે બોલવું કેમ મહારે,
ગણાયે નહિં વાંક મહારો લગારે. ૭૦

કણું મહેં અરે શેઠણ શું થયું આ
તુટેલો સર્વ સામાન માહું થયું આ;
તમોને થયું આજ તો જાન ભારી,
થઈ તેમ માફી દશા આજ મહારો. ૭૧

ખરે મોતના મુખમાં હું ફસાયો,
પ્રભુએ મહને મર્ણમાંથી બચાવ્યો;
હશે આજ કેા દુષ્ટનું મુખ જોયું,
મળ્યું ઉંટ ગાંડું થયું કામ ભુંડું.

હરિગીત.

એ ઉંટ બહુ ભડકણ હશે, એ પ્રથમથી ભણત કઠી,
નવગજ નમીને ફરથી પણ જાત ના પાસે કઠી;
પણ કરમના સંભોગથી એવું પ્રથમ ભણતું નહિ,
તેથી દશા આપણ સરવની આજ આ સીતે થઈ. ૭૩

કઈ ખડખડાટ થયો જરા ટૂંકો તણો તે સાંભળી,
નાહું જરાકો પાકતું, ત્યમ ખડખડાટ વધ્યો અતિ;
સૌ ખંધ દીઘા થઈ ગયા ટૂંકો તણા અફળાટથી,
તે એક પાછળ એક પડવા લાગ્યા પૃથ્વીપ્રતિ. ૭૪

મહારી દશા પણ છેવટે એ સર્વના જેવી થઈ,
નાશી ગયું એ ઉંટ રહામી ઝાડીમાં પેહું જઈ;
વાગ્યું મહને ઓ શેઠ ઝાઝું, કળ હજી વળતી નથી,
સંગાથમાં આવ્યો તમારો તો થઈ આવી ગતિ. ૭૫

મહેં વાત સરવે નાટકી અભિનય કરી માંડી કહી,
તે સાંભળી જોરાણના હૃદયે અસર જખરી થઈ;
પળવાર તે પોતા તણા નુકશાનને ભૂલી ગયા,
આંખો મહિં આંસુ હતાં પણ જોય હસવા લાગ્યા. ૭૬

હું જોલિયો ઓ શેઠ મહારા અંગમાં દુખ થાય છે,
ને આપ આમ હસી રહ્યા, એ ન્યાય યું કહેવાય છે ?
તે જોલિયા “ભાઈ અમારું તો જાણું ભાંગી ગીયું,
આજે સીનેમેતર સમુ સઘણું અમોને લાગીયું. ૭૭

આ વાત કરયું કામને તે બી હસી પરસે ખરા,
જેવન સાલા ઉંતરાએ આજ આપરને કરા;”
આ વાક્ય જોરાણનાં મુઠ્ઠી, હસવું મહને પણ આવ્યું,
મુરકેલી થઈયું હલું, તે તરત ખુલ્લું થઈ ગયું. ૭૮

રહામા ઉભેલા ઉંટવાળા સર્વ હસવા લાગ્યા,
 બાણે બધા મુજ એકઠીંગે મંત્રમુગ્ધ બની ગયા;
 સૌ વાંક મ્હારો એ કળા કરવાથકી પકડે રહ્યા,
 મુજ ઉંટવાળો પણ બનેલી સર્વ વાત ગળી ગયો. ૭૬

વસંતતિલકા.

તે ઉંટ નાશી ગયલું દૂર ઝાડી માંહી,
 લાબ્યા પછી પકડીને કરી ચતન ત્યાંહિ;
 બાંધ્યો વળી સરવ બોજ મળી બધાયે,
 કીધું પછાડી વળી આસન મ્હાડું ત્યાંયે. ૮૦
 એ ઉંટ જે સમય મ્હેં નજરે નિહાળ્યું,
 કંપી ઉઠ્યું તરત ત્યાં સહુ અંગ મ્હાડું,
 બણ્યું મ્હને ઉંટ પરે પધરાવશે એ,
 સર્વ મળી વળી મ્હને સપડાવશે એ. ૮૧

હરિગીત.

તૈયાર કીધાં ઉંટ બે તે ઉંટવાળાએ મળી,
 ઉપર તરત બેસી જવા શેઠે મ્હને સંજ્ઞા કરી;
 મ્હેંતો કહ્યું કે શેઠજી સુબે સિધાવો આંહિથી,
 આ ઉંટ ઉપર કેાઈ કાળે બેસવાનો હું નથી. ૮૨
 બેઠો અબાણે એક વેળા તો થઈ આવી અતિ,
 મરતાં બચ્યો આરા નસીબે આમદા વેઠી અતિ;

આ સમય મુજને “ઉંટ” એવા શબ્દના ઉચ્ચારથી,
સૌ રોમ ઉભાં થાય છે, તો બેસવાથી શું ગતિ? ૮૩

માટે હવે સાહેબ કરજો માફ મહારા વાંકને,
સુખે સિધાવો મારજે, માફ નહિં લાગે મુને;
હું ચાલતો આવીશ, આપ ગયા પછી આ મારજે,
છે સમય ઠંડા ખોરનો માટે હવે ચાલોશ સુખે. ૮૪

બોરા કહે “ઓ ભાઈજી રસ્તો વિકત વેરાન છે,
જાતાં અસુર એકલા નેવું તકા નુકસાન છે;
ચરી જાવ સુખે, ઉંટ એ સીધું હવે ચાલું જસે,
ને આ અમારૂં ઉંટ બી પાછળ તમારી ચાલસે.” ૮૫

બોરા તણી એ વાતમાં વિશ્વાસ મુજને આવિયો,
મનમાં વિચાર કરી પછી હું ઉંટપર બેસી ગયો;
મુજ ઉંટ દોરીને અગાડી ઉંટવાળો ચાલતો,
ને ઉંટડો બોરાજીનો લેની પછાડી આવતો. ૮૬

રસ્તે સુખે જાતા હતા વેળા હતી સમિસાંજની,
હહેરો પવનની એક પાછળ એક ચાલી આવતી;
રવિદેવ તો કે વારનો અસ્તાચળે પહોંચ્યો હતો,
પણ આશમાં રાતો હતી કંઈ રંગ જામેલો હતો. ૮૭

ધીમે ધીમે પણ ચેનમાં ચાલ્યા અમે જાતા હતા,
બહુ દૂરથી નજાબી તણા મહેલો નજર પડતા હતા;

રસ્તે બનેલી બનાવ મુજને યાદ રહિ રહિ આવતો,
હસશે બધાં આ વાત જાણી એમ હું વિચારતો. ૧૮

થોડો સમય ચાતાં પછી સર્વત્ર અંધારૂં થયું,
દૂરથી જણાતું જે હતું તે સર્વ અંધ થઈ ગયું;
આકાશમાં તારા તણાં બહુ ઝુમખાં જામી ગયાં,
પંખી તણાં સહુ યૂથ માળા માંહિ વિરામી ગયાં. ૮૯

વાડાસિનોર પછી અમે સુખરૂપથી પહોંચી ગયા,
બહોરા અને હું તે પછી અંદર જતાં છૂટા થયા;
પત્તા બરાબર મેળવી મુજ મિત્રને ત્યાં હું ગયો,
પૂછી બરાબર અંતર પરસ્પર સૌ રીતે સુખિયો થયો. ૯૦

બાબાવિખી દેખાવ મહારો જોઈ સૌ વિસ્મય થયા,
સર્વે મળીને પ્રશ્ન ઉપર પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા;
રસ્તે બનેલી જે ખોળા તે સર્વ મહેં માંડી કહી,
તે સાંભળીને વાત હસવા લાગ્યા સર્વે તહીં. ૯૧

જુનગી.

કહે સર્વ આ સાંભળી વાત મહારી,
કરી બાજ રક્ષા પ્રભુએ તહારી;
આ જગતમાં તે સુધી બાજ આખી,
મીતે સબજનોને સર્વે જુલાખી. ૯૨

ઉદય અને અસ્ત.

સમસ્તકાવ્યમ્

(ચંદ્રતી પડતી)

મંદાકાન્તા.

પ્રાતઃકાળે રવિ ક્ષિતિજમાં બાળ રૂપે ઉગે છે,
ને મધ્યાને તરૂં દિસતો પૂર્ણ તેજે તપે છે;
તે સંધ્યાએ ક્ષિણ થઈ જતી પશ્ચિમે આથમે છે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચંદ્રની વાટ પેઠે. ૧

જેની ખાકે ધરણી ધ્રુજતી ઉડતા પહાડ કુંકે,
મૃત્યુ જેના ડરથી ડરતું, આલથી લીડતા બાથ જે;
તે તો દીઠા પરવશપણે ઝુરતા ગાત્ર દીવે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચંદ્રની વાટ પેઠે. ૨

જેના કાષો અખુટ ગૃહનાં દાસ દાસી હબરો,
હાં ? કે'તામાં દય વિશ ઉઠે, પાર ના વૈભવોનો;
તે મ્હાયત્ને ઉઠર ભરવા માર્ગમાં આથડે છે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચંદ્રની વાટ પેઠે. ૩

દેખે આલે શિતળ શશિ જે શુકલપદ્મે વધે છે,
પૂર્ણિમાએ પૂરણ દિસતો સર્વને મોહ દે છે;
તેતો પાછો ક્ષિણ થઈ જતો કૃષ્ણપક્ષ દિસે છે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચંદ્રની વાટ પેઠે. ૪

કનાળે રવિ કિરણથી વારિ ઉંચે ચઢે છે,
વર્ષાકાળે ધનરૂપ થઈ લોંચ આવી પડે છે;
જે જન્મે તે જરૂર મરતું જે ચઢે તે પડે છે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૫

દેખો બાળે કુસુમ કળિયે! પદ્મવોમાં જુલે છે,
ફેલાવીને પરિમળ બધે પૂર્ણ આનંદ દે છે;
તે વીલાઈ ધરણી પડતી ડાળમાંથી ખરીને,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૬

આ સૃષ્ટિની પડતી ચઢતી રૂપ પાંખો જણાતી,
નીચે તહેની ઝપટ સઘળી વસ્તુને લાગવાની;
થાયે રકો ધનદ સરખા, રાયનો રંક થાયે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૭

દૈવેન્દ્રિયાથી મુખ દુખ સહુ પ્રાપ્તિયે લોગવે છે.
મુસો તહેને ગણી સમ પછે એક રૂપે રહે છે;
ને અજ્ઞાની જન હરખ ને શોક મિથ્યા ધરે છે,
નીચે ઉંચે જતી જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૮

ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા.

ગઝલ કન્વાલી.

- અલૌકિક બાગનું પંખી, અમારે પાંજરે આવી
મધુરા શબ્દ સુણાવી, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૧
- ગણીને પ્રાણથી ખ્યારું, હવું પ્રીતે કરી પાળ્યું;
અમોએ પૂર્ણ સંભાળ્યું, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૨
- હવું કેવું રૂપાળું તે, મનોહર અંગવાળું તે;
હૃદયને રંગનારું તે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૩
- હરે આશા ઘણી ખારી, ભણાવી ફેળવ્યું એને;
પલકમાં પાંખ ફફડાવી, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૪
- ઘડી પણ માફ તે આવે, નયનમાં નીર ઉભરાવે;
છતાં ઉપાય નબ ચાલે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૫
- અરે ઓ પંખિડા ખ્યારા, હૃદય આકાશના તારા;
અમોને ઝુરતાં રાખી, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૬
- મધુર ગાન જે તહારું, હૃદયને તૃપ્ત કરનારું;
અમારા માગ્યનું સુખ તે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૭
- વસીને અન્ય કો સ્થાને મધુરા શબ્દથી ગાજે;
અમારે અંતરે તો છે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૮

અમારી પેઠ જીભને, રખે દેતું દગો ંહાલા;
ભલે અમને દગો દેઈ, મયું હડી હરિ ઇચ્છા. ૯
હશે આ દેહ જ્યાં સુધી, અમોને યાદ તું રહેશે;
છતાં મન એમ માનીશું, ગયું હડી હરિ ઇચ્છા. ૧૦

દુર્દૈવ્ય.

ગમલ.

અરે દુર્દૈવ્ય નિર્દય તું, વિના વાંકે સતારે છે;
દુષ્ટિને દુઃખ દેઈને, પડ્યને પાટું મારે છે. અરે૦
કરોડો કિંકરો જેના, હુકમને માન દેતાતા;
કરી નિર્માલ્ય તે નરને, વને વન તું ભમાવે છે. અરે૦
કરી કરૂણા હબારોને, સદા અન્ન દાન જે દેતા;
કરે અપવાસ તે ભૂખે, છતાં તેને રિખાવે છે. અરે૦
સુવાસિત પુષ્પ શેષમાં, સદા જે સુખથી સુતા;
કઠણ ભૂમિ ગણી ખ્યારી, છતાં ક્યાં નિંદ આવે છે. અરે૦
હવે ના રાખ્ય તું બાકી, અમોને દુઃખ દેવામાં;
ડુખ્યાને ડુખવાનું શું, સુવાને કાણ મારે છે. અરે૦

બાળ સમાજ અખંડ રહો.

અનુક્રમ.

શાળા રૂપી બગિચાનાં, બાળ પંખિ સુગીતથી
આંખ ને ચિત્ત ઠારે છે, શીલ રૂપ સુગંધથી. ૧

ત્રોટક.

સુખ રૂપ સુગંધ પ્રસારી રહ્યાં,
સુમનો સુમનોહર બાગ તણ્યાં;
હૃદયે અમીનાં ઝરણાં ઝરતાં,
વહનો પ્રકુલીત મધુકરનાં. ૧

મધુરો મૃદુ નાદ ગળવી રહ્યાં,
નયને પ્રતિભા પ્રગટાવી રહ્યાં;
પ્રિય બાળ સમાજ તણ્યાં કુમળાં,
કુસુમો સુખડાં મલકાવી રહ્યાં, ૨

મધુરો મધુ મહેંકી દશે દિશમાં,
જન મધ્ય સુવાસ સદા પ્રસરો;
પ્રિય ભારત માત તણા હૃદયે,
પુલ્કમાળ બની સુખથી વિહરો. ૩

વસુધા પર ચંદ્રપ્રભા સરખો,
મહિમા અતુલીત સદા પ્રસરો,
શિશુનાં સદ્ભાગ્ય તણો સવિતા,
પ્રિય બાળસમાજ અખંડ રહો. ૪

વિદ્યારૂપી બગીચાનાં પુષ્પોને.

(સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા. એ રાગ.)

ઓ વિદ્યાવાડીનાં વિકસિત ફૂલડાં,
નયન ઠરે નિરખી મન મોહક રૂપજો;
અમ અંતર મધુકરને લલચાવી રહ્યાં,
પ્રસરાવી સદ્ગુણ સુગંધ અનૂપજો. ઓ ૦ ૧

કોમળ હૃદય તમારાં પ્યારાં લાગતાં,
નિરમળ લાગે નયન તણા પલકારજો;
ચંદ્રપ્રભા સમ ચરિત તમારાં ઉજળાં,
પ્રગટાવે અમ હૃદયે પ્રેમ અપાર જો. ઓ ૦ ૨

જ્ઞાન સમીરે તરવર ડાળે હીંચતાં,
પ્રગટે તમ હૃદયેથી અનહદ નાદજો;
તે અમ અંતર મણિધરને ડોલાવતો,
મોહનની મોરલી સમ મોહક આદ જો. ઓ ૦ ૩

આશાનાં અંકુર ઉદ્ભવતાં અંગમાં,
તેનો તમ જીવન ઉપર આધાર જો;
અમ શિરે કરી શુન્ધ તમેને ખારવાં,
ભારત માત તણી કરવા ઉદ્ધારજો. ઓ ૦ ૪

ઉત્તમ કૃણની ઉત્પાદક આ વાદિકા,
તે કૃણનો તમ અંતરમાં આભાસજો;
જીવન તમારાં કૃણ રૂપ કરજો શ્રીહરી,
સકૃળ થજો અમ અંતરના અભિલાષજો. ઓ૦ ૫

વિદ્યા દેવીના ઉપાસકોને.

ઓ વિદ્યા દેવીના દિવ્ય ઉપાસકો,
ગાયો ઓ દેવીનાં મનહર ગીત જો;
શ્રેષ્ઠ મવાનું ઓ સાધન સંસારમાં,
નિઃશદ્દિન ત્હેના અરજો રાખો ચિત્ત જો. ઓ૦ ૧

જો કરશે પરિપૂરણ ધ્યાન સર્વજ્ઞ,
જો ધરશે શિર ઉપર બરકર હસ્ત જો;
દુર્ગુદ્ધિ વિધ્નોજો હરશે શારદા,
શિવ સકૃળ જો કરશે કાર્ય સમસ્ત જો. ઓ૦ ૨

અડસઠ તીરથનું કૃણ જો માંહિ વસ્યુ,
વસતા ત્હેમાં તેત્રીસકોટી દેવ જો;
અઝર અમર થાવાનું સાધન જો વડું,
મોક્ષ પદે પહોંચાડે જો તતખેવ જો. ઓ૦ ૩

નિર્ભયતા તન ચનની એહ તબક્કો,
અભય કવચ એ કરાવશે તમ અંગ જો;
દેશોદય લાગ્યોદય એહ કરાવશે,
રાજ્યમકલ એ બનાવશે નિશંક જો. ઓ ૦ ૪

આ દેશે પરદેશે કીર્તિ પામશે,
દશે દિશામાં ઉજવળ થાશે નામજો;
તન મન ધન અર્પીને શેવો શારદા,
અર્પે આશિષ વિપ્ર પુણાખીરામજો.

તૈયાર છે.

તૈયાર છે.

ખડારે વસંત.

ધણજ સુધારા વધારા સાથેની આવૃત્તી ૫ મી.

કીંમત. રૂ. ૦-૬-૦ પોષ્ટેજ ભુદં.

સચિત્ર. એક કુમારીકાની હૃદયદ્રાવક આત્મકથા. સચિત્ર.

કમનસીખ કમળા.

કીંમત રૂ. ૦-૪-૦ પોષ્ટેજ ભુદં.

કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

ત્રોટક.

મન મૂરખ મોહ મમત્વ તણ,
કર જન્મ સફળ ભગવાન ભણ;
ધર ધ્યાન શિખામણ આ હૃદયે,
કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

૧

ભટકયો ભવ રાત ભયંકરમાં,
કરી કામ રહ્યો નહિ કો સ્થળમાં;
બહુ વાર વસ્યો જનની ઉદરે,
કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

૨

ગયુ બાળપણ બહુ ખેલનમાં,
યુવતી મન માની યુવાપણમાં;
બનિયો નિરખળ તન વૃદ્ધવયે,
કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

૩

મુખ છે સ્વર્નાસમ આ જગતું,
ગણિલે જળ ઝાકળના સરખું;
નવ રંગ પતંગ સમાન રહે,
કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

૪

જળમાં સ્થળમાં પ્રભુને ગણિને,
ગણિ આત્મસમા જગના જીવને;
દિલમાં દિન રાત દયા ધરને,
કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

૫

માયાનો તિરસ્કાર.

(તમોગુણનમ.)

હુમરી-(કાશી, ધનાશ્રી, ભૈરવી)

આંખ ભર્યે શું થાય ? હઠીલિ ! આંખ ભર્યે

ફેરવવા મુજ સરખા પાછળ,

તું વિધ વિધ પલટાય !-હઠીલિ ! આંખ ૧

રૂપથી વાણી વિલાસથી મોહથી,

ખાંધ્યા તેજ ફસાય !-હઠીલિ ! આંખ ૨

હું રસધેત્રો તું રસ સૂત્રી.

મેળ હવે નહિ ખાય-હઠીલિ ! આંખ ૩

લાજ તણ ઘરખાર તજ્યું વળી,

મિત્ર સગાં ને સહાય;-હઠીલિ ! આંખ ૪

તો પણ પાશ તને નવ લાગ્યો,

આ હીલ રસ ભરાય,-હઠીલિ ! આંખ ૫

તું રસમય બન કે તજ પાલવ,

રસ રસ રસ ઉભરાય !-હઠીલિ ! આંખ ૬

શું રસમણિ રસરૂપ બનાવે ?

રસવણુ વિરસ જણાય-હઠીલિ ! આંખ ૭

સાગર મણિલાલ નમુલાલ.

પ્રેમસ્થાન ક્યાં ?

(મમલ લેરવી.)

આંસુડા મારાં હ્રુવે એ મુરતી કે' કોણ છે !
 ચાલે જીગર પાણી થઈ, રોકનાર કોણ છે !-આંસુડાં ૧
 જામો નિરંતર નામનો, હું પ્રેમનો લેલો ફકિર,
 એજ જામો એજ ફકિરી, ટાળનાર કોણ છે !-આંસુડાં ૨
 છે દુનીયાં ? તો નિત્ય હો; ના છે નહિ; તો શું જુઓ
 છે ? ખરી ને છે નહિ: -એનો દિવાનો કોણ છે !-આંસુડાં ૩
 સાચો સદા પ્રેમ, જેથું દુનીયાં બાધી હરામ
 દુનીયાં પ્રેમે નથી, તો નીતિ રીતિ કોણ છે !-આંસુડાં ૪
 દુનીયાં પ્રેમે નથી, પણ પ્રેમની દુનીયાં હજાર,
 એ વિરિંચી, એજ વિષયું; એ વિનાનું કોણ છે !-આંસુડાં ૫
 એજ માફ નામ, એની શોધમાં ગુલતાન તાન;
 દુનીયાં માનું ફતા; એના વિના એ કોણ છે !-આંસુડાં ૬
 એની મઝા અંતર મને, કે જાણે કેઈ પ્રેમીજન;
 પામ્યો હું કે પામ્યો નહિ એ પૂછનાર કોણ છે !-આંસુડાં ૭
 એજ આંસુમાં મણિ ! ભીની મીઠી રા આંખડી,
 ખોલનારાં દૂર રા', એ આકળ બીલે કોણ છે !-આંસુડાં ૮

સાક્ષર મણિલાલ નચુભાઈ.

પ્રાદિધનું ચાંચલ્ય.

લેરવી ધનાશ્રી કાફી.

દુમરી.

શા રસપર ગુલતાન, દિવાની, શા રસપર૦

સાર અસાર ન જાન, દિવાની શા રસ૦ ૧

પ્રકટ અનલ કરી સેવો ન જાણે,

ખાળ કે ખળે પ્રાણુ દિવાની શા રસ૦ ૨

એક રસ બૂહી એક બીજાપર,

દુઃખી થવા ધર ધ્યાન દિવાની શા રસ૦ ૩

એક મુખે ચિત્તમાં વચ્ચું બીજું

નજરે તૃતીય વખાણુ દિવાની શા રસ૦ ૪

આ રસ તે રસ ઉભય ન લાવે,

મરણુ, હાંસિ, વળિ હાણુ દિવાની શા રસ૦ ૫

એક ધરમરસ-એજ પરમ સુખ,

અજલ ન દ્રૈત-પ્રમાણુ દિવાની શા રસ૦ ૬

મિકટ વિવેક વિહાર જડે રસ,

શ્રસ સખલ મન માન દિવાની શા રસ૦ ૭

શ્રદ્ધા સખલ આકલ ફલ આપે,

પ્રેમલયે લયધ્યાન દિવાની શા રસ૦ ૮

રસ પરમાસ્પદ રસ સુખ સાધન
રસમણિ એકજ જાણ દિવાની શા રસ ૦ ૯

મણિલાલ નબુસાઈ.

અનુભવોમિ.

ભેરવી ગઝલ.

જપીને પ્રેમમંત્રોથી, જગાડયું મેં શું આ આજે !
છતાં બુનું નવું એવું, જગાડયું મેં શું આ આજે !-૧
રસીલું આ નજર ઉભું, અદાથી નાચતું અંગે;
જહાં દેખું તહાં રાચું જગાડયું મેં શું આ આજે !-૨
બકું છું સ્વપ્નમાં કે હું બુલ્યો છું ભાન બેવાથી;
સ્મૃતિ છે એજ સુરતની, જગાડયું મેં શું આ આજે !-૩
હોંડું ખેડાં સ્મૃતિ તેથી, તથાપિ છે નવું નિત્યે;
છે એતું એ રૂપે બુદ્ધ, જગાડયું મેં શું આ આજે !-૪
ન જાગૃત કે સુષુપ્તિ છે, ન નિદ્રા કે નથી સ્વપ્નું;
શકે એ આજ ચેતન છે, જગાડયું મેં શું આ આજે !-૫
નથી ડરતો નથી બીહીતો, રહ્યો તુજ રંગમાં રાચી;
ભર્યા અંગો છે આનન્દે, જગાડયું મેં શું આ આજે !-૬
તું પાડે બૂમ તો હું બૂમ, આંસુ તો હું આંસુ છું;
ગપાડે તું ગપત હું છું, જગાડયું મેં શું આ આજે !-૭

તું બા કહેતાં હું બહુ છું, તું તું તું તું, હું તે એ તું;
છતા છે કોણ તું આવું? જગાડયું મેં શું આ આને !-૮
રહ્યું છાઈ બધે અંગે, સદા રસપૂર્ણ રઢિયાળું,
સદા સુખસારભર પ્યાડું જગાડયું મેં શું આ આને !-૯
બુદ્ધ થાતાં હૃદય લાગ્યું, નિઘા તિછો રસીકીથી;
અનામી નામ હર તારું, જગાડયું મેં શું આ આને !-૧૦

મણિલાલ નભુભાઈ.

પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!

૨૫૬૬૬૩૩૩૩૩૩૬૬

ગઝલ.

સહુ નિજ સ્વાર્થ જોએ તો પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!
ન કો' નિજ સ્વાર્થ જોએ તો પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!
બન્યા ભકતો તણ આસક્તિ સઘળી પામવા મુક્તિ ;
હૃદય આસક્તિ જો એ તો પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!
કર્ચા તપભંગ સૂરોએ જશે સૂરલોક બાણીને ;
સૂરોએ સ્વાર્થ રોએ તો પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!
ભગત તારે, શુભો ગવરાવવા જગમાંહી પોતાના ;
પ્રભુએ સ્વાર્થી હોએ તો પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!
જનોમાં, દેવમાં, છે સ્વાર્થ એ પ્રભૂની પ્રભૂતામાં ;
ન છોડે સ્વાર્થ કોએ તો પછી ફરિયાદ ત્હારી શું !!

* * * * *

સહુ શુભી લીધા ઉત્તર કે મહારો સ્વાર્થ હોએ ત્યાં ;
 ન તહારો સ્વાર્થ હોએ તો પછી ક્રિયાદ તહારી શું ! ?

મી. દિવાના.

*****

ચાહ ને સોડા.

ગઝલ.

અમેને ના કદી ચાલે પીધા વિષુ ચાહ ને સોડા,
 જીમર આ ચેન ના ભાળે લીધા વિષુ ચાહ ને સોડા.
 હઈ ગરમી મહી ઠંડી અને ઠંડી મહી ગરમી;
 મગજને તરબતર રાખે સદાએ ચાહ ને સોડા.
 પ્રભાગી લોહીને હાડો, ભલેને એ બધાં બાળે;
 છતાંએ પ્રાણુથી પ્યારી અમેને ચાહ ને સોડા.
 શરાબોના શીશા પ્યાલા થકી આલા અમારા છે;
 સતત જેમાં ભરાયે છે અમારી ચાહને સોડા.
 વદા કન્વંતરી અમૃત જગતમાં એ જુઠાણું છે;
 ખરું અમૃત તો અવનિમાં અજબ છે ! ચાહ ને સોડા.
 પ્રભુએ ચાહ કે સોડાની બનાવી જો હોતે નહિયો ! !
 અમે તો ત્યાંજ જઈ વસતે ને પીતે ચાહ ને સોડા.
 અમે તો વર્ષુ ને લેદો મુકી હૃદયે બધા મનહર;
 જગત મારે ભલે જોડા પીવાના ચાહ ને સોડા.

તિલક સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

(શું કહું કયની મારી રાજ-એ રાજ.)

તિલક સ્વર્ગે સિધાવ્યા રાજ, તિલક સ્વર્ગે સીધાવ્યા;
 તાજ વગરના તે મહારાજ, તિલક સ્વર્ગે સીધાવ્યા.
 હીંદનો હીરો તે હડતાયો, વિર વસ્યો પરલોકે;
 તારો જળકતો તેહ ખર્ચાથી, હીંદ રડે છે પોકે રાજ. તિલક.
 મગદ કીધું કેશરી પોતે, કલમ તીક્ષ્ણ કહાડી;
 નીડરતાથી લેખ લખીને, ઉંઘતા આર્ય જગાડ્યા રાજ. તિલક.
 હોમત મોટી હીંદની તુટી, ઠાક તે ઘેંગી ભાગી;
 હેઠાં પડીયાં સૌ હથીઆરો, ઉરમાં ખરછો વાગી રાજ. તિલક.
 વિદેશમાં જઈ દેશતાણાં દુઃખ, નરવિર દાખવનારો;
 અઠય રાખી ટેક હમેશાં, સીંહ તે વિચરનારો સજ. તિલક.
 તન, મન, ધનથી હીંદની સેવા, કીધી અનુપમ રીતે;
 જેલે જઈને અંકટ વેઠ્યા, જેમણે પુણ્ય પ્રીતે રાજ. તિલક.

સ્વરાજ્ય એ મમ જન્મ સીદ્ધ છે, મુજ હકનો કહેનારો;
આર્ય જનોએ એકજ દેખ્યો, ગંગાધરમુત પ્યારો રાજ. તિલક.
પરમકૃપાળુ હે પ્રભુ તુજને, પ્રેમે લાગુ પાચે;
તિલક કેરા આત્માને દેખે, શાન્તી આપ સદાચે રાજ. તિલક.

**પ્રભો ! જેવું હતું તેવું ફરી ભારત
બનાવી દો !**

ગઝલ.

પ્રભો ! જેવું હતું તેવું, ફરી ભારત બનાવી દો !

બૂનું તો છે રહ્યું બૂનું, નવા જગને બતાવી દો !

રજત રત્નો સ્ફટિક અંચન, ખનિજ ધનના ખરા રક્ષક;

પહાડોના સહા સાવધ, ખરા પહેરા ભરાવી દો !

અહોનિશ અસ્ખલિત વહેતી, સરિત જળથી સ્થળે સ્થળનાં

કૃષિ ક્ષેત્રો વિવિધ ધાન્યે, અતુલિશ્ચથી છત્રાવી દો !

વનોપધથી કાર્યો ભારે, હરિત ધન વૃક્ષમહિનાં,

વનો વનરાજ આદ્રોની, થીપણુ ઘારે ગભવી દો !

તૃણાગારે નર્મ વ્યરતાં, અહીં તહીં ધેનુનાં વૃન્દે;

મુઠીથી ગેંધાપનખી માંસળી વહાલી બંભાવી દો !

ફૂલી-ફાલી મનોહર ફૂલવાડી વૃક્ષની ડાળે
 કળાધર કોકીલાના મીઠા ટહુકા સુણાવી દો !
 ગિરિ ગન્ધર પતિત પાવન, પ્રદાતા મોક્ષનાં તિથે,
 તપસ્વિ સાધુ સંતોની, અલખ નથી જગાવી દો !
 શતાગ્રિધથી શિખર સૂનાં, અમર સત્ કીર્તિનાં સ્મારક;
 હતાં તેવાં ગગનલેદી, અડગ ઉચાં ચણાવી દો.
 પઠન પાઠન પ્રવૃત્તિની પ્રકર્ષક પર્ણકુટિઓ;
 ગુરુવર શિષ્ય ગભરૂ, પ્રશ્નચારીથી સુહાવી દો !
 સનાતન ધર્મનો સદ્બોધ દેતા શાસ્ત્રના જ્ઞાને;
 હૃદય ઉંડાણથી અજ્ઞાનની આન્ધી ઉડાવી દો !
 સુભટ નરવીર રણુલેલા, ધુરન્ધર રાજનીતિજ્ઞ;
 પ્રતાપી કર્મવિરોધી, વરદ કાર્યો કરાવી દો !
 સુપુત્રોની સુખી જનની ગૃહિણી ગૃહલક્ષ્મીના,
 પ્રસન્ન વદને ગૃહસ્થોમાં ગૃહાંગણીયાં દીપાવી દો !
 અતુલ વૈભવ અને વિજ્ઞાનથી ભૂષિત ભારતની;
 નવા જગથી લલે ભગવાન ! પછી તુલના કરાવી દો !

પરીમલ.

જનસમાજમાં ખાસ વખણાયેલી

નવલકથાઓ.

કુર્બની-મુંબઈની શોહાણી. સચિત્ર	૨-૦-૦
મિલન-મંદિર. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
કુસુમ્મારી. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
રતિમુંદરી. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
રત્નગઢની ૨ ભા. (સચિત્ર)	૨-૦-૦
સરોજમુંદરી-મુઘરેલો જમાનો.	૧-૮-૦
શીઓળી રંગભૂમિ.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૧ લો.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૨ નો.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૩ નો.	૨-૦-૦
કર્મ-બન્ધન પાને મિથવાની કર્મકથા.	૧-૮-૦
વીર ચઢોડ (વિરરસથી ભરપૂર)	૧-૧૨-૦
વિધિનું વિધાન. (સચિત્ર)	૧-૮-૦
કુંદન અને કુસુમ ભાગ ૧ થી ૮	
દરેક ભાગની	૧-૪-૦
સરસ્વતી. (સામાજિક નવલ.)	૧-૪-૦
પતંગશિની. (ઐતિહાસિક)	૨-૦-૦
કુસુમલતા.	૧-૦-૦
કુલિનકાન્તા.	૧-૦-૦
કુસુમકુમારો.	૧-૦-૦
માનવ સંવત્સર.	૧-૮-૦
પ્રેમપિંજર કે ખુનિ ખંજર.	૨-૮-૦
સન્મિત કે સંવત્સર.	૧-૦-૦
વસંત-વિહાર (ગઝલોનો બંધાર)	૧-૪-૦

પ્રકરણ

આ ભાઈ મરવા દો મહને આ છે નકામી જ દગી,
મહારા સમી કુર્બાગિણીને સાર જીવ્યામાં નથી.
વધ માટે-કુલીનની કન્યા વાંચો.

